

РОЗДІЛ 9

ПОРІВНЯЛЬНЕ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 82.091

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.41.1.48>

«НЕ ОЗИРАЙСЯ І МОВЧИ» МАКСА КІДРУКА НА ФЕНТЕЗІЙНОМУ ТЛІ ПЕРШОЇ ЧВЕРТІ XXI СТОЛІТТЯ

“DON'T LOOK BACK AND BE SILENT” BY MAX KIDRUK ON THE FANTASY BACKGROUND OF THE FIRST QUARTER OF THE XXI CENTURY

Гурдуз А.І.,

*orcid.org/0000-0001-8474-3773**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри української мови, літератури та методики навчання
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова*

У фентезійній прозі України першої чверті XXI ст. суперечливістю позицій виділяються романи Максима Кідрюка. Балансуючи між національною традицією й зарубіжним художнім досвідом, він створює корпус яскравих текстів, доступних для осягнення за умови об'єктивної оцінки в координатах традиції й новаторства. Як репрезентант сучасного українського фентезі роман «Не озирайся і мовчи» викликає інтерес у зв'язку з послідовним проявленням у ньому парадигмальної фентезійної трансформації перших десятиліть XXI ст., а також у площині художньої автономності й новаторства письменника, що стосовно відповідних аспектів твору не досліджувався. Між тим його компаративний аналіз як кращого з виданих фентезійних текстів М. Кідрюка дозволяє з'ясувати бачення місця роману в національному літературному процесі, розкриває питання творчої генези й міждіалогового діалогу в ньому.

У статті вперше визначено місце роману «Не озирайся і мовчи» на сучасному фентезійному тлі в аспекті характеру відображення у творі парадигмальної трансформації метажанру перших десятиліть XXI ст. Також уперше здійснено компаративний аналіз твору у зв'язку з системною рецепцією М. Кідрюком творчості С. Кінга; висвітлено своєрідність трансформації в романі комплексу Мінотавра й концепту лабіринту у форматі відповідного інтерпретаційного кластера.

Параметри «Не озирайся і мовчи» засвідчують закономірність його появи на сучасному світовому й українському метажанровому тлі, його суголосність провідним тенденціям фентезійного мистецтва. Результати аналізу роману свідчать про неординарність реалізації М. Кідрюка у фентезійній площині, оскільки в цьому творі органічно поєдналися власний талент автора і досвід масової культури західного канону. Послідовний вплив останньої в особі С. Кінга відчутний, але не затінює оригінальні жанрові рішення українського експериментатора. «Не озирайся і мовчи» перебуває в руслі парадигмальних змін фентезійного простору перших десятиліть XXI ст., і супровідні аспекти відповідних процесів (зокрема, тяжіння героя до темного начала, посилення жіночого первня) виявляє варіативно. Найбільш концентрованим у цьому сенсі є ускладнення проміжного міжсвітового простору до рівня варіанта переосмислення концепту античного Лабіринту. Зіставлення «Не озирайся і мовчи» з «Розою Меддер» С. Кінга є продуктивним дослідницьким кластером у стратегії компаративного осягнення місця фентезійного та інших текстів М. Кідрюка у світовому літературно-мистецькому процесі.

Ключові слова: фентезі, типологія, тенденція, рецепція, лабіринт, інтерпретація.

In the fantasy prose of Ukraine in the first quarter of the XXI century, the novels by Max Kidruk stand out for their contradictory positions. Balancing between national tradition and foreign artistic experience, he creates a corpus of vivid texts that are accessible for comprehension subject to objective assessment in the coordinates of tradition and innovation. As a representative of modern Ukrainian fantasy, the novel “Don't Look Back and Be Silent” is of interest due to the consistent manifestation in it of the paradigmatic fantasy transformation of the first decades of the XXI century, as well as in terms of the writer's artistic autonomy and innovation, which have not been studied in relation to the relevant aspects of this artistic work. Meanwhile, its comparative analysis as the best of M. Kidruk's published fantasy texts allows us to clarify the vision of the novel's place in the national literary process, reveals the questions of creative genesis and interliterary dialogue in it.

Our article defines the place of the novel “Don't Look Back and Be Silent” in the modern fantasy background in terms of the nature of the reflection in this artistic work of the paradigmatic transformation of the metagenre of the first decades of the XXI century for the first time. Also, for the first time, a comparative analysis of this novel was carried out in connection with M. Kidruk's systemic reception of S. King's work; the originality of the transformation in the novel of the Minotaur complex and the concept of the labyrinth in the format of the corresponding interpretative cluster was highlighted.

The parameters of “Don't Look Back and Be Silent” testify to the regularity of its appearance on the modern global and Ukrainian metagenre background, its consonance with the leading tendencies of fantasy art. The results of the analysis of the novel indicate the uniqueness of M. Kidruk's implementation in the fantasy plane, since this artistic work organically combines the author's own talent and the experience of mass culture of the Western canon. The consistent influence of

the latter factor in the person of S. King is palpable, but does not overshadow the original genre solutions of the Ukrainian experimenter. "Don't Look Back and Be Silent" is in line with the paradigmatic changes in the fantasy space of the first decades of the XXI century, and the accompanying aspects of the corresponding processes (in particular, the hero's attraction to the dark side, the strengthening of the feminine primacy) are revealed in a variegated manner. The most concentrated in this sense is the complication of the intermediate interworld space to the level of a variant of reinterpretation the concept of the ancient Labyrinth. The comparison of "Don't Look Back and Be Silent" with "Rose Madder" by S. King is a productive research cluster in the strategy of comparative comprehension of the place of M. Kidruk's fantasy novel and his other artistic texts in the world literary-artistic process.

Key words: fantasy, typology, tendency, reception, labyrinth, interpretation.

Постановка проблеми. У розвитку українського фентезійного роману перша чверть XXI ст. склала окремий етап, характеризований переходом до більшої самостійності у стильовому сенсі та загальним послабленням зарубіжного художнього впливу, зокрема канонізованих уже представників західного метажанру – Дж. Р. Р. Толкіна або Дж. К. Ролінг. У культурному плані спільним для вітчизняного з європейським і західним сегментами фентезі стала хвиля орієнталізації як тяжіння до екзотики та потягу до гармонії в іншій естетиці. Таким спільним досвідом у жанровому сенсі періоду є переживання парадигматичного зсуву (переростання моделі базового фентезійного конфлікту з бінарності «добро – зло» у триєдність «добро – (умовно нейтральна) змінна – зло») з відображенням усіх супутніх проявів [1, с. 214–215]. Закономірне ж посилення етно-маркера для вітчизняного автора виявилось продуктивнішим у тих творах, де урбаністичний компонент не був провідним, оскільки сучасна міська культура передбачає параметральну уніфікацію.

Прагнення українського фентезійника початку XXI ст. зайняти помітне (в ідеалі – впливове) місце у світовому літературному процесі вимагає вирішення принципової проблеми вибору художньої стратегії [1, с. 242–243], коли компромісний варіант полягає в комбінуванні вітчизняного та запозиченні зарубіжного досвіду, включно з системою (прохідних) образів, сюжетних рішень і певною мірою стилістики. Сучасний світовий досвід засвідчує, наскільки успішно український топос виконує роль екзотичного поля для перипетій зарубіжного твору (у «Лізі Справедливості» – «Justice League», США, 2017, реж. З. Снайдера); швидше, негативним можна вважати виведення на перший план фактору зарубіжної культури при декларуванні українського компонента основним (де деформованому етносегменту відводиться роль переважно часопросторового антуражу), що бачимо в «Очах: Легенді Карпат» («The Legend of Ochi», США, 2025) реж. І. Саксона. Більш прийнятний синтез зазначених художніх традицій, але з неспівмірним переважанням західних субжанрових лекал виявляємо в «Лазарусі» (2018) С. Тараторіної або «Кайдашеві сім'ї проти зомбі»

(2023) О. Деканя; до певної міри допустимим відповідне сполучення є в «Мантрі-омані» (2011) чи «Тілі™» (2013) В. Гранецької; оптимальним, на наш погляд, – у «Злі» (2001) Л. Баграт, «Дзеркалі Єдиного» (2008) Л. Таран або «Гонимарнику» (2010–2022) Дари Корній.

У фентезійному просторі України першої чверті XXI ст., формованому трьома письменницькими поколіннями, суперечливістю позицій виділяються романи репрезентанта другої генерації Макса (Максима) Кідрука. Балансуючи між національною традицією й зарубіжним художнім досвідом, цей, можливо, найбільш включений у світовий культурологічний дискурс автор створює корпус яскравих текстів, доступних для осягнення за умови об'єктивної оцінки в координатах традиції й новаторства метажанру, міжкультурного діалогу. Більша популярність у М. Кідрука тревелогів (як «Мексиканські хроніки. Історія однієї мрії» або «На Зеландію!») із жанрово виправданою сфокусованістю на екзотичному матеріалі зарубіжних країн зумовлена новаторством автора в літературному процесі. Попри неординарні художні стратегії, зосередження в міському фентезі на зарубіжному культурно-науковому масиві з відповідним применшенням ролі національного елемента ускладнює перехід романів М. Кідрука в українські лонгселери. При цьому очевидні художня якість і новаторство текстів письменника в переосмисленні міфоматеріалу та соціальних стереотипів, моделюванні субжанрової реальності на стику традицій тощо.

Як репрезентант українського фентезі першої чверті XXI ст. і такий, що перебуває в тісному зв'язку з англо-американським метажанровим кластером, роман «Не озирайся і мовчи» (2017) викликає особливий інтерес у зв'язку з послідовним проявленням у ньому парадигмальної фентезійної трансформації перших десятиліть XXI ст., а також у площині художньої автономності й новаторства письменника, що стосовно відповідних аспектів твору не досліджувався. Між тим його компаративний аналіз як кращого з виданих фентезійних текстів М. Кідрука (з частковим продовженням сюжету в «Доки світло не згасне назавжди» (2019)) дозволяє з'ясувати бачення

місця твору в національному літературному процесі, розкриває питання творчої генези й міжлітературного діалогу в ньому. Актуальність нашої розвідки посилена відкритістю питання вироблення стилю М. Кідрука в метажанрі та необхідністю верифікації положень про його творчість у цілому; обраний ракурс сприяє об'єктивному висвітленню цих проблем, адже співвідношення висновків досліджень романів М. Кідрука в їх текстуральних межах і при порівняльно-типологічному та контактено-генетичному підходах відрізняються.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Привернувши до себе увагу фахівців, «Не озирайся і мовчи» не отримав усебічного висвітлення й об'єктивну оцінку. Здійснений проблемно-тематичний і міфопоетичний розгляд роману без звертання до компаративного методу зумовив неповноту і почасти суперечливість висновків стосовно жанрової кваліфікації, стилістики, місця твору в літературному процесі тощо. Так, усупереч зразковій відповідності «Не озирайся і мовчи» порталіному різновиду фентезі, А. Трофименко вловлює у творі лише «елементи містичної структури» [2, с. 142], хоча паралельно – і систему з трьох шарів часопростору [2, с. 142]. Вдаючись у межах однієї студії до різних методологій, Г. Жекецька бачить «Не озирайся і мовчи» не лише технотрилером [3, с. 110] і містичним романом [3, с. 113], але й транслює думку про його наукову фантастичність [3, с. 113], що останнє суперечить художній природі аналізованого тексту. Обмежившись вузьким контекстним фрагментом в українській літературі, М. Хмелюк поспішає визначити «заголовки-фрази» творів М. Кідрука унікальними «у цілому європейському письменстві» [4, с. 120]. Непоміченими в цих та інших студіях залишаються також визначальна для «Не озирайся і мовчи» фактор міжкультурного діалогу, стратегія переосмислення міфу про Мінотавра, суголосність фентезійної концепції світовим трендам метажанру, а також надзвичайна структурна близькість сюжетного ядра роману аналогічному елементу сюжету «Рози Меддер» С. Кінга – автора, системне звертання М. Кідрука до творчості котрого дозволяє говорити про його помітний вплив на мистецьке зростання українського прозаїка.

Аналогічний зазначеному схематизм властивий розвідкам про параметри інших фентезійних текстів романіста – «Зазирни у мої сні» (Н. Коломієць [5]) та «Доки світло не згасне назавжди» (Т. Чонка), його трилерів (І. Пасько [6], Т. Чонка, Л. Костецька й ін.). Підкреслимо

не тільки нерівномірні ступінь і валідність аналізу прози М. Кідрука – в літературознавчому або лінгвістичному розрізі (К. Бондаренко, О. Мороз, І. Демешко й ін.), – але й парадоксальну невключеність вивчення його романів у контекст відповідного європейського і світового наукового корпусу (поодинокі репліки щодо сходження окремих художніх рішень у творчих лабораторіях М. Кідрука і С. Кінга [6, с. 89] потребують уточнення).

Констатуючи жанрове експериментаторство М. Кідрука [3, с. 116], Г. Жекецька (подібно до інших дослідників його прози) не порушує питань логіки такого жанрового переходу і відповідних субжанрових акцентів, факторів впливу на українського романіста західної фентезійної традиції тощо. Репліки стосовно «схематичності» персонажів М. Кідрука [6, с. 89] також часом полемічні, оскільки при переважно формальному підході до його творів частіше не поміченою залишається тонка, з опертям на асоціативність інтертекстуальна гра; а ігровий елемент для прози М. Кідрука (автора першого українського роману з доповненою реальністю) вельми важливий.

Постановка завдання. Метою пропонованої статті є вперше здійснюване визначення місця роману «Не озирайся і мовчи» на сучасному фентезійному тлі в аспекті характеру відображення у творі парадигмальної трансформації метажанру початку ХХІ ст. Відповідно до зазначеної мети також уперше здійснюємо компаративний аналіз твору у зв'язку з системною рецепцією М. Кідруком творчості С. Кінга; висвітлюємо своєрідність трансформації в «Не озирайся і мовчи» комплексу Мінотавра й концепту лабіринту у форматі відповідного інтерпретаційного кластера. Реалізуємо мету розвідки в синтезі компаративного, психоаналітичного, міфопоетичного і герменевтичного методів дослідження.

Виклад основного матеріалу. Портальний [7, с. 88] принцип організації фентезійного світоустрою в романі «Не озирайся і мовчи» забезпечує діалог запропонованих М. Кідруком просторів дійсності й потойбіччя з перетвореною на територію активної суб'єктної дії проміжну між ними територію таємничого ліфта. Попри те, що принцип роботи ліфта підказує вертикальне співвідношення реальності й ірреальності в романі, фінал твору ускладнює і проблематизує трактовану у зв'язку з цим А. Трофименко схему двох ключових світів у творі як *верху* і *низу* [2, с. 144]. Логіка моделювання сучасного фентезі (зокрема мультифентезі) демонструє значно більш вільні й гнучкі рішення порівняно з давніми міфологіч-

ними системами, тому пошук аналогій з класичним легендарно-міфологічним матеріалом у разі з сучасною художньою віртуалізацією може бути утрудненим і проблематичним.

Світ потойбіччя в «Не озирайся і мовчи» позиціонований неоднозначно. Утверджений у мета-жанрі XXI ст. умовно нейтральний кластер нової парадигми між станами світла і темряви М. Кідрук розгортає у гетерогенну метафору Лабіринту Мінотавра. Ця метафора концептуально відповідає складникам міфу про людинобика й органічна філософській абстрагованості його сучасних художніх інтерпретацій, наприклад, у «Гені» («Gene», 2005) С. Павлоу, «Голодних іграх» («The Hunger Games», 2008–2010) С. Коллінз або «Піранезі» («Piranesi», 2020) С. Кларк.

Прикметне з огляду на етичний зсув у фентезійному мистецтві кінця XX – перших десятиліть XXI ст. тяжіння і зближення героя з утіленнями темної сторони сили підкреслене в «Не озирайся і мовчи» подвійно. Першим фактором логіки такого зближення є прізвисько підлітка Марка Грозана – «Малюк Мордор» [7, с. 8, 34, 48] із натяком на поки пасивний тінювий бік сутності героя. Ім'я *Марк* із певно співвідносною семантикою [8, с. 364] відтінене прізвиськом («*грізний*»), протилежно до яких звучить зменшувальне «малюк»; у цій комбінації лексема «малюк» додає певної карикатурності у відсиланні до епіки «Володаря перснів» Дж. Р. Р. Толкіна («Ми заловили Мордора...» [7, с. 299]) і паралельно спрацьовує як обернений метафоризм апелювання до гофманського «Малюка Цахеса на прізвисько Цинобер»). Коренева морфема прізвиська *Мордор* (аналогічний досвід називання персонажів відомий: пригадаймо *Волдеморта* в «Гаррі Поттері» Дж. К. Ролінг) недвозначно вказує на пов'язаність героя-підлітка зі смертю як із первнем міжпросторового переходу в романі, у маніпулюванні котрим Марк спочатку бере участь, а згодом стає частиною цього переходу як «вартовий» [7, с. 471].

Другим фактором тяжіння Марка до темної сторони є потрапляння його в цикл узаємозаміщення образу Мінотавра з віртуалізованого лабіринту, у результаті чого підліток (підтекстно) отримує ситуативно сполучену іпостась «Тесей-Мінотавр» або (сюжетно) роль вартового в ліфті. Принцип співвідносних циклічних заміщень образу в творі послідовно простежуємо з кінця XX ст. (скажімо, в «Алхімії єдиного» («La alquimia del unicornio», 2006) А. Р. Хіменеса), отже, у фентезі він також може вважатися маркером етапу розвитку метажанру. Крім того, в цей же

період у мінотавріані експлуатується прийом сполучення іпостатей Тесея і Мінотавра. Це можна пов'язувати з сучасною модою змалювання психічного розщеплення, так званих множинних особистостей. До слова, типовий приклад змалювання множинної особистості в іншому фентезійному романі М. Кідрука «Заирни у мої сни» (2016) – ірраціонального потрапляння до свідомості дитини свідомості іншої людини (аналогічний прийом використовує в «Не людях, людях, нелюдях» Н. Ліщинська) – А. Трофименко поспішно трактує як прояв мотиву двійництва [2, с. 153–154], також не врахувавши тісного зв'язку роману з творчістю С. Кінга.

При інсталюванні міфу про людинобика у творах по останню третину XX ст. відповідний сюжетний кластер у перипетіях мав центральну позицію. З початком XXI ст. інтерпретований сегмент мінотавріани часто витісняється на периферію, може отримувати абстраговане (імітація) і неповне (з відсутністю певного фігуранта класичного міфу: Аріадни, Тесея чи власне Лабіринту – як у С. Шеррила, Р. Кнаака, С. Кларк та ін.) оформлення. Попри те, що в «Не озирайся і мовчи» лабіринт як алгоритм у використанні незвичайного ліфта виконує ніби технічну роль проходу до потойбіччя, всі складники античного міфу в романі витримані: «вічний вартовий» [7, с. 471] асоційований Мінотавром, в іпостасі Аріадни – дівчинка Соня (її ім'я певно готує читача до «сонного» квесту героїні сиквелу «Доки світло не згасне назавжди»), яка показує йому (умовному Тесею) «лабіринт»; нитка ж Аріадни – це алгоритм дій під час спеціального використання химерного ліфта. У зв'язку з порушенням ритуалу Марк-«Тесей» замінює в «лабіринті» брамника, тобто паралельно стає й «Мінотавром». На виконання вартовим функцій Мінотавра вказує те, що до Марка таємницю «лабіринту» було розкрито іншій дитині, яка також, не витримавши, озирнулася і – зникла для звичайного світу. Синтез рольових масок Тесея і Мінотавра, як у «Не озирайся і мовчи», складає в літературі окрему сюжетну стратегію й заслуговує на детальне вивчення.

Новаторським у М. Кідрука є змалювання образу вартового (героя) між світами, який не просто пропускає або блокує перехід між просторами (брамника, воротаря й под.) [1, с. 218, 245], не просто витримує при цьому певний ритуал (як класичний Сфінкс), але сам становить згорнуту метафору античного міфу (вірогідно, маркетно у главі 87 «Доки світло не згасне назавжди» алгоритм маніпуляцій з ліфтом двічі названо «риту-

алом» [9]). Концепція ситуативного поєднання в образі Марка Грозана іпостасей борця з чудовиськом (Тесея) і монстра (Мінотавра) відповідає концепції роману та опосередковано продовжена в пізнішій книзі М. Кідрука «Доки світло не згасне назавжди». Своєрідне продовження (зв'язок із першим романом забезпечує образ Марка, система перегуків елементів сюжету, мікрообразів і спектр проблематики), однак, містить тільки окремі риси прописаного в «Не озирайся і мовчи» переосмислення античного міфу і при аналізі в своїх текстових межах не дозволяє відтворити виявлений нами реінтерпретований варіант мінотавріани.

Характер сприймання Марком і його однокурсницею Сонею «світу за ліфтом» [7, с. 382] і бажання скористатися химерним безчассям неодноразово викликають асоціації з «Кладовищем домашніх тварин» («Pet Sematary», 1983) С. Кінга, особливо стосовно сюжетного зростання глобальності проблеми повернення померлої істоти до «життя» (наприклад: [10, с. 358, 238] – [7, с. 405, 471]). Інтертекстуальний аналіз «Не озирайся і мовчи» також засвідчує посилення на «Безплідні землі» («The Waste Lands», 1991) [7, с. 387] та «Лангольєрів» («The Langoliers», 1990) американця, до яких М. Кідрук апелює також у тревелогах. У книзі 2019 р. український автор уже не дає формальних указівок на властивий йому тісний зв'язок із метатекстом С. Кінга, і виявлений нами в «Не озирайся і мовчи» ідейний мікс трьох американських романів заступає в «Доки світло не згасне назавжди» атмосфера стилізованого під сучасні фентезійні тенденції «Кладовища домашніх тварин». Передовсім, ідеться про опис ірраціональних «істот» потойбіччя (які ліквідують парадокси всесвіту) та їхні спроби прорватися в реальний світ, що ця лінія своєрідно продовжує ідею «Не озирайся і мовчи». Знаковим тут вважаємо наголос Марка Грозана про відносність сприймання цих створінь і на порівняння їх із назгулами («Володар перснів» Дж. Р. Р. Толкіна) або з дементорами («Гаррі Поттер» Дж. К. Ролінг) [9]. Антураж «сонного» потойбіччя також спонукає до паралелей у сучасному міському фентезі, на що вказує й інтертекстуальний аналіз прози М. Кідрука: зокрема, в зображенні *заростання специфічною рослинністю обищів потойбіччя та характеру освітлення* на «тому» боці реальної урбаністики український автор має попередників [1, с. 360–361].

Посилення у фентезійному просторі першої чверті XXI ст. жіночого начала також помітне в аналізованому творі, хоча його головний герой –

підліток; співвідносні приклади маємо в текстах С. Грін, О. Печорної й ін.

Характер переосмислення М. Кідруком активних у масовій літературі легендарно-міфологічних структур споріднює його з С. Кінгом та рядом інших сучасних фентезійників – як Д. Корній і Л. Таран; А. Сапковський і М. Л. Коссаковська, Н. О'Донох'ю і С. Маєр, причому в синтетизмі трансформування цих образів і мотивів М. Кідрук органічний тенденціям метажанру, і випадок з античним Лабіринтом в аналізованому романі це підтверджує. Особиста схильність М. Кідрука до відтворення географічно екзотичного матеріалу співпадає з хвилею орієнтального впливу в західноєвропейському та північноамериканському фентезі з 2010-х рр. (показовим у фентезійному «Зазирни у мої сни» є іграшка малого Теодора – плюшевий коала *Юань Михайлович* [11]). Популярні нині відображення у фентезійному творі знакових соціокультурних явищ і подій [7, с. 463], моду на криптоісторичні вкраплення [7, с. 52] також простежуємо і в М. Кідрука. Ряд сюжетних рішень привнесено українцем із фантастики: наприклад, нагадують часові петлі, альтернативні відгалуження реальності, позачасові простори тощо обіграні в «Не озирайся і мовчи» «часо-просторові бульбашки» [7, с. 466].

Акцентована нами близькість романів М. Кідрука і С. Кінга не випадкова. Починаючи з ранніх творів, український автор послідовно (у «Боті» [12, с. 11, 271] і «Твердині» [13, с. 118, 324], «Не озирайся і мовчи» та «Зазирни у мої сни», «На Зеландію!» тощо) апелює до текстів американського колеши – його художніх творів і роздумів стосовно теорії творчості [13, с. 582]. Більш чи менш очевидне, пряме чи опосередковане звертання М. Кідрука до понад десяти текстів американця 1983–2015 рр. («Мізері», «Лангольєри», «Безплідні землі», «Роза Меддер», «Острів Дума», «Доктор Сон» тощо) охоплює у верхній межі період мистецького зростання українського автора та його основні творчі експерименти в руслі тенденцій розвитку масової культури. Демонструє уважність М. Кідрука до поповнення прозового активу американця хоча б реагування на роман «Що впало, те пропало» («Finders Keepers», 2015) у створюваному в 2016–2017 рр. «Зазирни у мої сни». Системність згадок і суджень про С. Кінга та / або його твори, використання переосмислених прийомів колеги свідчить як про послідовну рецепцію М. Кідруком творчості американця, так і про близькість художнього мислення цих письменників. І хоча нині М. Кідрук говорить, що для нього «...Кінг

ніколи не був... взірцем. Навіть на тих ранніх етапах...» [14], то у 2013 р. прозаїк висловлювався інакше, називаючи серед особистих взірців цього американського сторітелера: «Ті, на кого я рівняюсь, хто є моїми стилістичними батьками: Майкл Крайтон, Стівен Кінг, Ден Браун, Скот Сіглер і певною мірою Чак Паланік» [15]. Виявлений факт у доробку М. Кідрука – більше ніж прищипанні сучасному фентезі самоосмислення й інтертекстуальна гра (приклад останніх – нагадування в «Не озирайся і мовчи» про нарнійський світ К. С. Льюїса [7, с. 377] й одночасне відштовхування від нього). Прикметно, що в орбіті уваги М. Кідрука перебуває і подібна до манери Стивена Кінга творчість його старшого сина – Джо Гілла [11].

Спируючись на класифікацію Д. Дюришина, можемо говорити про психологічно-типологічні сходження [16, с. 208] у творчості М. Кідрука і С. Кінга, котрі проявляються у специфіці синтезу фентезійного і детективного жанрових первнів (можливість такого поєднання передбачав Цв. Тодоров [17, с. 51]); у розлогій і часом розтягнутій експозиції, відтворенні топографічних деталей міста, увазі до торговельних марок та ін.

Виявляємо надзвичайну сюжетну подібність між реінтерпретаціями міфу про Мінотавра в «Не озирайся і мовчи» та «Розі Меддер» («Rose Madder», 1994). Не маючи підтверджень про обізнаність М. Кідрука з цим текстом С. Кінга, висуваємо гіпотезу про чинник зазначеного різновиду подібностей у творчості романістів. Адже саме таким типом сходжень пояснюються виявлені нами раніше послідовні відповідність сюжету, систем образів, переосмислення легендарно-міфологічних структур тощо у «Дзеркалі Єдинорога» Л. Таран і «Гені» С. Павлоу [1, с. 122–144].

З виявленням у дивній картині потойбічного світу Розі в романі С. Кінга, як Марк – у М. Кідрука, проходить аналог античного Лабіринту з жахливим биком Еринісом – сюжетним Мінотавром [18, с. 247]. Указує Лабіринт жінці таємнича Роза Меддер із картини – містичний двійник героїні, до якого та відчуває тяжіння; так само образ вартвого з «лабіринту» в українському романі притягує Грозана. У тексті М. Кідрука школяр хоче і боїться озирнутися в ліфті, стоячи перед потворою; героїня С. Кінга в епізодах потрапляння в картину переважно стоїть за спиною Меддер, також прагнучи і боячись [18, с. 227] заглянути в її обличчя. Побачивши обличчя містичної постаті, Марк і Розі переживають подібні потрясіння та, більш того, виявляються залученими до схеми циклічної заміни постаті Мінотавра (тут поряд

із Розі – її колишній чоловік-тиран). Як наслідок, Марк стає черговим вартвовим у «лабіринті» – тобто частиною ірреальності, а Розі уносить у реальний світ пам'ять, «подарунки» та зобов'язання перед Розою Меддер, залишаючи ірреальність у собі. Прикметно, що останнє потрапляння до простору Меддер для Розі та протилежних у її житті чоловіків Нормана і Білла реалізоване через прохід крізь шафу (зворотна метафорика «Хронік Нарнії»), і в «Не озирайся і мовчи» також названий К. С. Льюїс.

Зустрінуті героїнею С. Кінга в потойбічній образи мертвих, на відміну від померлих у позачасі в «Не озирайся і мовчи», осмислюються й метафорично: Розі бачить не тільки вбиту маніяком жінку, але й поховану в минулому постать себе колишньої, втрачену ненароджену доньку. Якщо тема сімейного насилля в «Розі Меддер» є провідною, то в українському романі – долученою до основної сюжетної лінії та пов'язаною з образом дівчинки Соні. Спрямовання аб'юзера американської героїні у світ картини для знешкодження перегукується з планом Грозана щодо позбавлення родини Соні насильства батька-тирана: п'яного чоловіка уві сні переправляють у безчасся, де той не здатен вижити. Роза Меддер обіцяє Розі позбавлення чоловіка-маніяка («You shall be divorced of him» [18, с. 260]) і вбиває його в ірраціональному просторі.

Важливу роль у порівнюваних романах відіграє пов'язаний з музичною стихією компонент. Функція емотивного кільця і водночас – системи (умовно) сюжетно вказівних знаків в українському романі відведена рядкам композицій улюбленого рок-гурту прозаїка «Iron Maiden» – [7, с. 38, 111, 231, 283, 320]. У цьому плані поряд із «Не озирайся і мовчи» назвемо «Зазирни у мої сни». Варіативне повторення рядків з «I'm really Rosie...» М. Сендака [18, с. 34, 69, 126, 412] також сприяє нагнітанням в «Розі Меддер» емоційного напруження й готує читача до певної розв'язки. Зазначені інтермедіальні стратегії доповнені лейтмотивними повтореннями: це відповідно евфемізована загрозлива репліка Нормана-тирана до дружини: «I want to talk to you up close» [18, с. 5, 14, 144, 396], а також однойменна для українського роману формула: «не озирайся і мовчи», котра, крім іншого, сама становить елемент (умови) гри.

У центрі уваги фентезійних романів М. Кідрука, як і С. Кінга, – переважно «особливі» діти (Рута в «Доки світло не згасне назавжди» – особлива «[с]еред усіх... особливих» [9]). Водночас використання сфокусованих на (умовно) дитячій теми

сюжетних рішень і навіть конструктів (як «дім дивних дітей» [1, с. 368–372]) у фентезі першої чверті ХХІ ст. набуло широкої популярності, тому метажанровий сектор М. Кідрука тут цілком органічний. При зорієнтованості на західний, передусім американський, культурний простір «Не озирайся і мовчи» несе комплекс національних імперативів (рельєфних при імагологічному розгляді), чим наближається, наприклад, до «Тіла™» В. Гранецької. Визначені характеристики тексту «Не озирайся і мовчи» більшою чи меншою мірою простежуємо і в інших фентезійних романах М. Кідрука, що підтверджує не випадковість цього роману в письменника. Так, під сильнішим впливом Кінгового слова створений «Заирни у мої сни», де, крім традиційних для М. Кідрука відсилань до прози американця і детективного первня, виявляємо спричинену прямою вказівкою в тексті на однойменних персонажів художню вібрацію («...Стівен Кінг; «Доктор Сон». Там, якщо не помиляюсь, був... доктор Джон Далтон, так?» [11]): образи хлопчика Теодора і лікаря Далтона співвідносні й сюжетно симетричні постатям у «Докторі Сні» («Doctor Sleep», 2013) дівчинки Абри і лікаря Джона Далтона.

Сполучення в сучасному фентезі елементів наукової фантастики, зокрема в коміксоїдній віртуальності, іноді ускладнює жанрову кваліфікацію того чи іншого твору. Улюблена для М. Кідрука тема технічного прогресу й наукової картини світу у фентезійному романі М. Кідрука долає криву від утвердження до дискредитації у свідомості героя і, навпаки, переконання в дієвості законів ірраціонального. Вдавання при цьому до одивнення реальних технічних процесів чи об'єктів підкреслює фентезійну атмосферу роману; не випадково фіксуємо ситуативну атрибутику мобільного пристрою як «амулета» [7, с. 487], ліфта як «порталу» [7, с. 88] або медичної маніпуляції як вигнання демона (в «Заирни у мої сни» [11]). Виниклий у такий спосіб ефект ідейного кільця також є маркером спорідненості художнього мислення М. Кідрука і С. Кінга [19, с. 677], що останній послідовно розвиває тему «магічного мислення» [20, с. 546] сучасника. Варте уваги, до слова, зіставлення динаміки картини світу в Марка Грозана і Люка Елліса з «Інституту» («The Institute», 2019) С. Кінга: обдаровані підлітки стикаються з відмінним від освітніх уявлень світом і паралельно певною мірою стають «учнями» в новій для себе реальності.

Фентезійна домінанта в «Не озирайся і мовчи», якій підкорений науковий складник, підкреслена й системним апелюванням до фентезійного контексту (К. С. Льюїса [7, с. 377], С. Маєр [7, с. 199] та ін.). Не забуваймо, наприклад, що у творах середини ХХ–ХХІ ст., сфокусованих на вампіриаді чи зомбіаді, містичність часто «підводиться» під сюжетно обігрувані наукові пояснення (як ідея вампірської хвороби в «Я – легенді» («I Am Legend», 1954) Р. Метісона), і це додає фентезійному корпусу особливу специфіку. До слова, у «Доки світло не згасне назавжди» містичний світ пояснюється зазначеним науковим «фактажем», пропонуючи стилізовані образи зомбі.

Висновки. Визначені параметри роману «Не озирайся і мовчи» засвідчують закономірність його появи на сучасному світовому й українському метажанровому тлі, суголосність провідним тенденціям фентезійного мистецтва. Результати аналізу твору свідчать про неординарність реалізації М. Кідрука у фентезійній площині, оскільки в цьому тексті органічно поєдналися власний талант автора і досвід масової культури західного канону. Послідовний вплив останньої в особі С. Кінга відчутний, але не затінює оригінальні жанрові рішення українського експериментатора, любов до гри зі словом якого виражається часом в асоціативному й інтертекстуальному комбінуванні художніх реальностей. «Не озирайся і мовчи» перебуває в руслі парадигмальних змін фентезійного простору перших десятиліть ХХІ ст., і супровідні аспекти відповідних процесів (зокрема, тяжіння героя до темного начала, посилення жіночого первня) виявляє варіативно. Найбільш концентрованим у цьому сенсі є ускладнення проміжного міжсвітового простору до рівня варіанта переосмислення концепту античного Лабіринту. Зіставлення «Не озирайся і мовчи» з «Розою Меддер» С. Кінга є продуктивним дослідницьким кластером у стратегії компаративного осягнення місця фентезійного та інших жанрових текстів М. Кідрука у світовому літературно-мистецькому процесі. Паралельно показано оптимальність інтеграції порівняльного підходу вивчення прози М. Кідрука з низкою інших методів для об'єктивної текстоцентричної оцінки його творчості. Відповідно, очевидно є здатність саме компаративного вивчення забезпечити панорамне бачення еволюції вітчизняного фентезійного сегмента всередині національної та світової літератури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гурдуз А. І. Український фентезійний роман 2000–2020 рр. у слов'янському, англійському й американському контекстах: особливості національного міфотворчого коду: монографія. Миколаїв: Іліон, 2023. 528 с.
2. Трофименко А. В. Модифікації жанру горор в українській літературі: дис. ... д-ра філософії з філології: 035 / Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. Київ, 2023. 259 с. URL: <https://is.gd/NZAwOF> (дата звернення: 23.12.2024).
3. Жекецька Г. Жанрова та стилістична специфіка творчості Макса Кідрука. *Studia Ukrainica Posnaniensia*. 2023. Vol. XI. Nr. 1. P. 109–119. DOI: 10.14746/sup.2023.11.1.08
4. Хмелюк М. Поетика заголовків прози Макса Кідрука. *Лінгвостилістичні студії*: наук. журнал. Луцьк: Волин. нац. уг-т ім. Лесі Українки. 2022. Вип. 16. С. 114–121.
5. Коломієць Н. Є. Ірраціональне в художній моделі світу роману «Зазирни в мої сни» Макса Кідрука. *Літератури світу: поетика, ментальність і духовність*: зб. наук. пр. Кривий Ріг: 2017. Вип. 10. С. 35–43.
6. Пасько І. В. Жанрово-стильова специфіка технотрилерів Макса Кідрука. *Наукові праці* [Чорноморського державного університету ім. П. Могили]. *Філологія. Літературознавство*. Миколаїв, 2016. Вип. 264. Т. 276. С. 86–91.
7. Кідрук М. Не озирайся і мовчи: роман. Харків: Кн. клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2017. 507 с.
8. Vaan M. de. Etymological Dictionary of Latin and the other Italic Languages. Leiden; Boston: Brill, 2008. 825 p.
9. Кідрук М. Доки світло не згасне назавжди: роман. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2019. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Kidruk_Maksym/Doky_svitlo_ne_zhasne_nazavzhdy.epub (дата звернення: 07.09.2024).
10. King S. Pet Semetary. London: Book Club Associates, 1984. 368 p.
11. Кідрук М. Зазирни у мої сни. Харків: Кн. клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2016. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Kidruk_Maksym/Zazyrny_u_moi_sny/ (дата звернення: 07.09.2024).
12. Кідрук М. Бот: роман. Харків: Кн. клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2012. 477 с.
13. Кідрук М. Твердиня: роман. Харків: Кн. клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2013. 592 с.
14. Кідрук М. «Пристібайтеся!» Прогулянка Луцьком і не тільки: інтерв'ю з М. Кідруком / вела О. Лівіцька. *Перший канал соціальних новин*. 2021. Черв., 8. URL: <https://pershyj.com/p-pristibaite-sya-maks-kidruk-progulyanka-lutskom-i-ne-tilki-misto-nathnennya-50788> (дата звернення: 27.07.2025).
15. Кідрук М. Технотрилери – мій особистий ріст: інтерв'ю з М. Кідруком / вів О. Топорівський. *Нововолинський інформаційний портал*. 2013. Черв., 9. URL: <https://nvip.com.ua/2013/06/09/maks-kidruk-tehnотrylery-mij-osobystyj-rist/> (дата звернення: 27.07.2025).
16. Ďurišin D. Theory of Literary Comparatistics / transl. from the Slovak by J. Kocmanová. Bratislava: Veda Publishing House of the Slovak Academy of Sciences, 1984. 334 p.
17. Todorov Tz. The Fantastic: A Structural Approach to a Literary Genre / transl. from the French by R. Howard. Cleveland; London: The Press of Case Western Reserve University, 1973. 179 p.
18. King S. Rose Madder. London; New York; Sydney; Toronto: BCA, 1996. 466 p.
19. King S. Fairy Tale: A Novel. Waterville: Thorndike Press, 2023. 972 p.
20. King S. The Institute: A Novel. New York; London; Toronto; Sydney; New Delhi: Scribner, 2019. 561 p.